

**SLOVENSKÝ
NÁRODOVIS
4**

*Na obálke: 1. strana: Ignác Bizmajer, Víťanie osloboditeľov, fajansa (33 cm).
Modra, okr. Bratislava, 1954. SNM Martin. Foto J. Dérer.*

*4. strana: Stavanie májov na verejnom priestranstve v družstevnej dedine Pod-
biel. Foto Nora Klepáčová 1976. Archív NÚ SAV*

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová,
Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera
Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online prístupné iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS 4. 1979

OBSAH

ŠTÚDIE

- Soňa Burlasová: Prozaická, piesňová a výtvarná tvorba ľudu o Slovenskom národnom povstaní — jej hodnoty a vzájomné vzťahy 507
- Ián Michálek: Spomienky ľudu na Slovenské národné povstanie a súčasnosť 515
- Viera Gašparíková: Rozprávka a svet dieťaťa 523
- Peter Salner: K postaveniu detí v súčasnom dedinskom a mestskom spoločenstve 531

MATERIÁLY

- Viera Urbančová: Vzájomné vzťahy Čechov a Slovákov v období národného obrodzenia a ich odraz v slovenskej etnografii 537

EAS — POKUSNÉ KOMENTÁRE

- Eleonóra Klepáčová: Zeleň vo výročných obyčajoch 553

DISKUSIA — GLOSÝ

- Václav Frolec: Protokol z pracovného zasadnutia medzinárodného autorského kolektívu diela Ľudová architektúra v karpatoch a priľahlej časti Balkánu 557
- Boris Putilov — Viera Gašparíková: Syntéza o folklóre so zbojníckou tematikou v karpatsko-balkánskej oblasti 569

ROZHLADY

- Za PhDr. Jozefom Tomešom, CSc. (Adam Pranda) 576
- Pawol Nedo sedemdesiatročný (Viera

- Gašparíková) 579
- K šesťdesiatke doc. dr. Karla Fojtíka, CSc. (Adam Pranda) 581
- Prírastky diel Kabinetu neprofesionálneho výtvarného prejavu s odbojovou tematikou v Slovenskej národnej galérii (Katarína Čierna) 585
- V. strážnické sympóziu „Dítě a tradice lidové kultury“ (Dušan Ratica) 594
- VIII. medzinárodný zjazd slavistov (Soňa Burlasová) 596
- Seminár družstevnej dediny Sebechleby (Milan Leščák) 598
- VII. riadne valné zhromaždenie Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SaV (Peter Salner) 599
- Konferencia „Současný stav a úkoly etnografické vědy v socialistických zemích“ (Daniel Luther) 601
- Konferencia o ľudovej stavebnej kultúre v československých Karpatoch (Ján Botík) 602
- IX. etnomuzikologický seminár (Juliana Kováčová) 604
- Seminarium ethnologicum X. (Kornélia Jakubíková) 608
- Sympóziu o chotárných sídlach v oblasti Karpát (Soňa Švecová) 609
- Výstava k jubileu Josefa V. Scheybala (Václav Frolec) 611

RECENZIE A REFERÁTY

- Slovenské národné povstanie v histórii a kultúre Slovenska (Ján Michálek) 613
- Childhood in Contemporary Cultures (Dušan Ratica) 614
- Sokolová G.: Současný rozvoj národnostních kultur na Ostravsku (Peter Maráky) 616
- Noviková L. I. Umenie a práca (Má-

ria Dzubáková)	618	Edwards, H.: Joe Nangan's Dreaming (Mária Kosová)	638
Koncepcii zarubežnoj etnologii (Daniel Luther)	619	Současná vesnice (Adam Pranda)	639
Gregorčok, I. A.: Podkonice (Ján Mjartan)	620	Pisarčíková, M. — Michalus, Š.: Malý synonymický slovník (Zuzana Profantová)	642
Tálas, I.: A kiskünság népi Állattartása (Ján Podolák)	623	Selye, H.: K záhadám vědy (Peter Salner)	643
Petercsák, T.: Hegyköz (Zita Škovieřová)	624	Gusev, V. J.: Estetika folklóru (Viera Gašparíková)	643
Russkij narodnyj svadebnyj obrjad (Kornélia Jakubíková)	626	Kutrzeba-Pojnarowa, A.: Kultura ludowa i jej badacze (Mikuláš Mušíňka)	645
Eliáš, M.: Kratochvíľne historky (Viera Gašparíková)	627	Literatura ludowa. (Eva Krekovičová)	646
Némcová, B.: Učeň nad mistra (Viera Gašparíková)	628	Múdra nevesta (Viera Gašparíková)	648
Internacionálne ta nacionálne v súčasnomu slovjanskomu folklori (Mikuláš Mušíňka)	629	Samojlovič, V. P.: Narodnoje architekturnoje tvorčestvo (Jaroslav Čukan)	650
Dej, O.: Narodno-pisenni žanry (Mikuláš Mušíňka)	631	Pach, A.: Zgrzebne pazdzierze (Mikuláš Mušíňka)	651
Pisni literaturnoho pochodženňa (Mikuláš Mušíňka)	632	Ritz, G. M.: Hinterglassmalerei (Helena Tomečková)	652
Folklor i občestvo (Soňa Burlasová)	633	Lipman, J. — Winchester, A.: Die Volkskunst in Amerika (Helena Tomečková)	653
Pach, A.: Drzewiej pod Giewontem (Mikuláš Mušíňka)	635	Premeny ľudových tradícií v súčasnosti (Václav Frolec)	655
Holbek, B.: Formal and Structural Studies of Oral Narrative (Mária Kosová)	636	Obsah 27. ročníka	658

ROZPRÁVKA A SVET DIEŤAŤA*

VIERA GAŠPARÍKOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Ak pozorujeme trend súčasnej vedy, nemôže nám uniknúť, že ho charakterizujú dve zdanlivo protichodné tendencie: na jednej strane snaha o stále väčšiu špecializáciu a na druhej strane úsilie začleniť skúmaný, veľmi úzko vymedzený objekt do širších súvislostí, do rámca čo najkomplexnejšieho, ktorý dovoľuje maximálne a všestranné objasnenie vybraného javu. Toto spojenie je nevyhnutné preto, aby sa prekonala, ak možno tak povedať, hrozivá atomizácia sveta interdisciplinárnym štúdiom, potrebu ktorého si snáď viac ako iné vedné disciplíny uvedomuje národopisná veda. Veď sama ľudová kultúra v najširšom chápaní a vo všetkých svojich prejavoch nachádza odraz a niekedy i obraz v kultúre, pre nejednu zložku ktorej sa používa termín vysoká, niekedy profesionálna ap. Nechcem preceňovať predmet svojho, taktiež špecializovaného odborného záujmu a nadradovať ho nad iné zložky ľudovej kultúry. Myslím si však, že celkom objektívne možno priznať, že práve ten malý úsek, akým je ľudová slovesnosť a v nej rozprávka, poskytuje ďaleko širšie možnosti interdisciplinár-

nej kooperácie než ktorýkoľvek iný jav.

Nehovorím zrejme nič nové a taktiež postulát interdisciplinárnej kooperácie pri štúdiu rozprávky nie je nijako nový. Už dlhé roky sa týmto štúdiom v zahraničí i u nás zaoberali predstavitelia najrôznejších odborov. Nielen teda folkloristi a národopisci vôbec, ale aj literárni vedci — a v skutočnosti vedecky založené práce v oblasti skúmania rozprávok majú svoje počiatky v literárnej vede —, ďalej jazykovedci, sociológovia, filozofi, psychológovia najrozmanitejšej orientácie, psychiatri, pedagógovia, historici, archeológovia a iní.¹ A priznajme tiež, že rozprávka ako útvar nadmieru komunikatívny priťahovala a priťahuje i mnohých diletantov. Z tohto výpočtu je jasné, že nemám na mysli akúkoľvek rozprávku, ale rozprávku detskú alebo rozprávku určenú deťom.

Domnievam sa, že tejto téme by sme mali venovať prvoradú pozornosť práve v tomto roku, v Medzinárodnom roku dieťaťa. Veď rozprávka sprevádza dieťa na každom kroku. Najprv ju počuje rozprávať hlavne pred spaním, vidí ju v televízii či vo filme, pozoruje jej ilustrá-

* Prednesené na interdisciplinárnej konferencii *Dieťa a socialistická spoločnosť* (Smolenice 31. 5.—2. 6. 1979).

cie, keď rodičia alebo starí rodičia mu ju čítajú už v predškolskom veku a v škole sa aj podľa nej učí vyjadrovať a tiež samostatne rozprávať a nie sú vzácne ani prípady, keď si dieťa rozprávku samo tvorí.² Ak zdôrazňujem interdisciplinárny aspekt vo vzťahu k rozprávke, nie je možné, aby som sa pokúsila v krátkom referáte osvetľovať rozprávku zo všetkých možných uhlov, bez toho, že by som sa vyvarovala povrchnosti a zjednodušenia. Svoje úvahy obmedzím na svoj odbor a prirodzene budem len rada, keď sa v diskusii objavia hlasy, ktoré ma doplnia o nové pohľady z pozícií ďalších vedných disciplín.

Predovšetkým treba uviesť, že rozprávka nie je pojem jednoznačný. Nieкто v nej vidí iba rozprávku čarovnú alebo, ako sa skôr nesprávne hovorilo a neraz ešte dnes hovorí, fantastickú alebo dokonca čarodejnú (toto zdanlivo novátorské, a teda akoby lepšie označenie čítame v slovenskom preklade knihy Morfológia rozprávky od význačného sovietskeho bádateľa Vladimíra J. Prop-pa).³ Nanajvýš sa pojem vzťahuje ešte na rozprávku o zvieratách, avšak zväčša sa už bokom necháva rozprávka legendárna, novelistická a aj humoristická. A nielen to. Ako je známe, treba rozoznávať v podstate dve hlavné podoby, rozprávku ľudovú, teda takú, ktorá sa udržiavala ústnym podaním alebo ľudovou tradíciou, a rozprávku umelú, mnohokrát značne vzdialenú od tradičných reálií a vytváranú spisovateľmi pre detského čitateľa, poslucháča a diváka. Medzi obidvoma podobami je prirodzene ešte množstvo prechodov, keď napríklad spisovateľ prerozpráva alebo prebásni ľudovú rozprávku — mám tu na mysli vydarené veršované skladby Milana Rúfusa z *Knihy rozprávok*⁴ —, alebo z nej preberá niektoré prvky či postupy, podobne ako český najpopulárnejší autor týchto rozprávok Václav Čtvrtek, takže tieto skladby oscilujú

medzi dvoma pólmi, raz sa viac prikláňajú k rozprávke umelej, inokedy k ľudovej. Aby som hovorila čo najkonkrétnejšie, sústredím sa ďalej výhradne na rozprávku ľudovú, avšak nie iba preto, že sa na ňu orientujem pri svojej vlastnej práci.

Ľudová rozprávka a dieťa, táto téma zostáva u nás stále aktuálna, ba priamo páľčivá. Snáď o žiadnom výtvore určenom deťom, od riekaniek až po rozmanité hračky často veľmi problematické, sa tak často a tak búrlivo nediskutovalo ako práve o rozprávke a snáď nikdy sa nevyhrocovali proti sebe tak ostro stanoviská ako práve pri týchto diskusiách. Rozprávka sa vyzdvihovala ako vzor priamo ideálny medzi všetkým, čo sa dieťaťu môže poskytnúť, a súčasne sa aj pranierovala a osočovala. Avšak kedykoľvek boj o rozprávku skončil prehrou, predsa vždy z neho — hoci to znie paradoxne — rozprávka vychádzala víťazne a stále sprevádzala generácie detí vo všetkých časových obdobiach.⁵ Prečo vlastne dochádzalo k sporom, či sa má rozprávka predkladať dieťaťu alebo nemá?

V odpovedi na túto otázku si dovoľm mierne zjednodušenie, ostatne naznačené už v predchádzajúcich slovách: Nepochádzalo k diferenciácii vo vnútri dosť zložitej sféry, akú predstavujú ľudové rozprávky. Brali sa rozprávky ako celok a pozornosť sa nekoncentrovala na rozprávku pre deti či detskú rozprávku. Okrem toho mali odporcovia rozprávky po ruke ešte jednu zbraň. Videli, ako sa k rozprávke najmä v minulosti neobracali autori prvoradí, ale tí, ktorí nemali dostatok talentu ani usilovnosti, aby sa výrazne prejavili v inej oblasti literárnej tvorby. Nízka umelecká úroveň, s ktorou sa však, kriticky priznajme, stretávame ešte dnes v nejednej knihe rozprávok pre deti i u nás, nemohla mať prirodzene kladný vplyv na svet dieťaťa, nepôsobila naň emocionálne v dobrom slova zmysle, neobohacovala jeho

slovnú zásobu, nerozvíjala jeho predstavivosť alebo aspoň nie v správnej miere atď.

Ale to je druhá stránka veci. Dôležitejšia je prvá časť odpovede, z ktorej vyplýva, že vôbec nie všetky ľudové rozprávky sú vhodné pre deti, pričom miera vhodnosti nie je daná raz a navždy, ale predstavuje kategóriu historicky premenlivú. Napríklad rozprávky bratov Grimmovcov boli určené deťom, ako vyplýva aj z ich názvu Kinder- und Hausmärchen. Iste je správne, že i dnes sa vydávajú v celom rozsahu, lenže takéto edície nebývajú adresované deťom, ale majú zameranie zväčša populárno-vedecké. Významný nemecký, predčasne zosnulý marxistický bádateľ Wolfgang Steinitz, bývalý viceprezident Akadémie vied NDR, zdôraznil, že bratia Grimmovci chceli svojou zbierkou predložiť predovšetkým „výchovnú knihu.“ Výchovnú však z hľadiska svojej doby. Je pravda, že z oboch bratov najmä Wilhelmovi prináleží zásluha, že zbierka po jeho zásahoch získala v prevažnej väčšine textov na umeleckosti, na dokonalosti a kráse. Avšak zároveň Wilhelmovi vtedajšie reakčné tendencie romantikov boli bližšie než liberálne zmýšľajúcemu Jakobovi, podľahol dobovému vkusu a v druhom vydaní zbierky z roku 1819 napríklad zdôraznil vo väčšej šírke náboženské črty, ktoré v pôvodných záznamoch ani zďaleka tak markantne nevystupujú. Mohli by sme citovať a porovnávať celý rad úryvkov, ale uveďme na ilustráciu aspoň ten najkratší. V prvom znení rozprávky Kmotra Smrť, ako bolo publikované roku 1812, chudobný muž hrdo odmieta kmotrovstvo Pánaboha slovami: „Nechcem ťa mať za kmotra, dávaš bohatým a chudobným necháš hladovať, s tým ho nechal stáť a šiel ďalej.“ Avšak v nasledujúcich vydaniach je hrdý vzdor značne zľahčený dodatkom vzdialeným od ľudovej predlohy a zoslabujúcim spoločenskokritickú líniu rozprávky. „To

povedal človek, pretože nevedel, ako múdro Boh rozdeľuje bohatstvo a chudobu. Odvrátil sa teda od Pána a šiel ďalej“.⁶

Myslím, že tieto dva citáty nepotrebujú už ďalší komentár a že dnes by doplnok z ďalších vydaní uvedenej rozprávky bol naprosto nevhodný, keby ho dieťa akceptovalo v období, keď sa vytvára jeho myšlienkový a citový horizont. Vniesol by zmätok do jeho sveta a mohol by i hlbšie zasiať semeno, ktoré by ďalej klíčilo. Avšak zároveň problematickosť tohto druhu vedie i k extrému, že za úplne nevhodné sa považujú také rozprávky, ktoré iba navonok majú religiózny náter, ale ktoré sú naprosto svetské, ba dokonca sám svätec v nich vystupuje ako človek, ktorý sa dopúšťa chýb a má množstvo nedostatkov. Pripomeňme si legendárne žarty o putovaní Krista a Petra po svete. Neraz sú na prekážku už tieto dve mená, i keď sa s nimi dieťa skôr či neskôr stretne — tak isto ako napríklad s Mikulášom a čertom. Avšak, ak chceme použiť mravoučný termín, práve tieto žartovné legendy sú v nejednom smere veľmi poučné — Peter je lakomec, pretože potajomky sa kŕmi koláčmi alebo potajomky zje husacie stehno, pri muzike sa správa tak, ako sa nemá, takže nakoniec ho chasnici v hostinci ubijú, je lenivý zohnúť sa pre podkovu, ktorú Kristus predá a za utržený peniaz kúpi čerešne, ktoré potom za sebou hádže, a Peter jednu po druhej zbiera, atď.

Avšak nejde iba o nevhodnosť tohto druhu. Namieta sa, že rozprávky odvádzajú od skutočnosti, lebo sú nepravdivé, a hovorí sa o nich niekedy dokonca ako o klasickom horore a namieta sa, že deti sa potom boja a že taká rozprávka zanecháva v ich duši trvalé stopy. Áno, celkom určite by nebolo správne predkladať malým deťom také rozprávky, v ktorých napríklad vystupujú ludožrúti, ktorí si radi pečú deti a potom ich jedia. Avšak otázkou zostávajú aj také

sujety, v ktorých sa ukazuje na nadmernú krutosť macochy, keď pravá skutočnosť býva neraz iná a deti samy poznávajú, ako nevlastná matka či druhá matka sa vie o ne starať a mať ich rada.⁷ Vidíme teda, že miera vhodnosti nie je len kategóriou historicky premenlivou v rôznych etapách spoločenského vývoja, ale aj v rozsahu detského veku, v jeho priebehu, v jeho jednotlivých fázach.

Dnes si čím ďalej tým častejšie overujeme celkový a vo všetkých európskych krajinách pozorovateľský proces, ako sa rozprávka stále viac a viac odsúva z prirodzeného širokého rozprávačského prostredia a stáva sa doménou detí, či už naďalej v ústnej podobe, keď sa deťmi rozprávajú rozprávky, alebo v druhej rovine, v sekundárnom živote, tak príznačnom pre celú folklórnu tvorbu a nazývanom nie celkom správne folklorizmom. Ináč povedané, rozprávky dostávajú knižný tvar alebo ďalej ožívajú na televíznej obrazovke, na filmovom plátne či v divadelnom predstavení. Avšak nemyslíme si, že to opäť platí pre rozprávky ako celok. Pravdaže, v minulosti, ako si to neraz overujeme i počas našich terénnych výskumov, mali rozprávky širšie posluchácke zázemie, členmi poslucháckeho kolektívu bývali i dospelí, a to nielen ženy, ale aj muži — iba snáď výnimkou bývali niektoré rozprávky vyslovene detské, predovšetkým zo sveta zvierat.⁸ Avšak ani zďaleka nie všetky rozprávky mohli i v minulosti počuť deti. Vieme dobre, že naopak niektoré sa rozprávali iba vtedy, keď už deti odišli spať. Pri pozornejšom pohľade na rozprávkový inventár zisťujeme, aké množstvo rozprávok bolo nielen frivolných, ale tiež silne obscénnych, ktoré deti nesmeli počuť. Dokonca neproblematické neboli ani rozprávky o zvieratách. I v tomto druhu nájdeme mnoho prvkov obscénnych, erotických ap.

Teda, do sféry detského sveta by sa

vôbec nemali dostať všetky ľudové rozprávky, či už sú to texty všeobecne, v každom čase nevhodné, alebo nevhodné v súčasnosti, keď myšlienkový svet dieťaťa má dostať celkom iné tvary a celkom inú náplň. Napriek tomu práve i dnes, čo znie opäť paradoxne, vchádzajú do detského horizontu rozprávky, ktoré dieťaťu vlastne ani neboli určené. Aby sme nechodili pre príklady ďaleko, zastavme sa pri zbierke pre nás mimoriadne významnej, pri monumentálnom diele Pavla Dobšinského.

Často sa píše, a iste správne, že Pavol Dobšinský tak isto ako jeho starší spolupracovníci a priatelia, bol natrvalo zasiahnutý vplyvom nestora slovenskej folkloristiky, prvého cieľavedomého zberateľa slovenských rozprávok Samuela Reussa. Nemôžeme síce doložiť priamy vplyv bratov Grimmovcov na Reussove názory, ale v jednom z hlavných pohľadov sa Samuel Reuss s nimi zhodoval — v otázke dávnovekosti.⁹ Lebo i on videl v rozprávkach pamätník dávnych čias, hlbokú minulosť, z ktorej nemáme žiadne iné správy ako tie, ktoré sa zachovali v rozprávkach. S týmto stanoviskom Samuela Reussa sa stotožňoval aj Pavol Dobšinský, i keď jeho názory sa ďalej vyvíjali a klasik slovenskej rozprávky sa začal rozchádzať v čiastkovom názore aj s inými zberateľmi svojej doby. Pri zasadzovaní rozprávok do dávnej minulosti bol napríklad i Janko Rimavský presvedčený, že v starobyklých rozprávkach sú opisované skutočné národné a rodinné deje. Pavol Dobšinský naproti tomu — čo sa u nás veľmi málo pripomína — neprijímal tento výklad, ale naopak videl v nich plody *detskej* doby národa, keď o všetkom — povedané slovami Dobšinského — „hovoril maľebne a obrazne“; rozprávky sú mu „rozlúštením prvých otázok a pohádok (hádaniek — pozn. V. G.) ducha ľudského“,¹⁰ teda rozlúštením takých otázok, aké si kladie i dieťa v prvých štádiách svojho vývoja, a v tom zmysle rozpráv-

ka by sa teda mohla považovať za svet dieťaťa. Podľa toho teda ako by už rozprávka samočinne spadala i do myšlienkovvej a citovej oblasti dieťaťa.

Tento záver však Dobšinský neurobil, a nebolo jeho zámerom, aby svojím dielom stvoril knihu, ktorá by mala byť určená deťom. Príkladom detského čítania alebo čítania deťom sa Dobšinského rozprávky stali až neskoršie. Dobšinský teda nemal pred očami, keď pripravoval svoje texty do tlače, detského čitateľa, ale naopak, čitateľa dospelého a vyspelého, ako sa pred nedávnom u nás upozornilo: Dobšinskému, a predovšetkým jemu, „išlo o pozdvihnutie ľudového rozprávania na estetickú úroveň súčasnej písanej literatúry“.¹¹ V tom zmysle je zbierka *Prostonárodné slovenské povesti* „syntézou morálneho, ideového a estetického názoru nášho národa na riešení vecí ľudských v tom najzákladnejšom a najširšom slova zmysle, vybrúseného stáročným vývinom ľudového myslenia a cítenia, dotvorená citlivou rukou talentovaných ľudí, kladúcich základy našej národnej kultúry“.¹²

Avšak máme aj iné svedectvo o tom, že detského čitateľa nemal na mysli Pavol Dobšinský, resp. ani August Horislav Škultéty, s ktorým vydal v rokoch 1858—1861 *Slovenské povesti*, v najnovších úplných vydaniach¹³ nie celkom právom integrované do neskorších *Prostonárodných slovenských povestí* (1880—1883). V týchto dvoch zbierkach nachádzame totiž i texty v dialekte, detskému čitateľovi určite nezrozumiteľnom. Avšak ide o komunikatívnosť ešte iného druhu. Napriek tomu, že dielo Dobšinského zostáva u nás stále nedostihnuteľným vzorom, odráža sa v ňom taktiež dobový jazykový úzus, ktorý dnes, po dlhých desaťročiach, pôsobí ako archaizmus. Tu sa vynára ďalšia otázka, či môžeme pri sprostredkovaní klasických textov rozprávok dnešnému čitateľovi do ich jazyka zasahovať. V tomto dosiaľ nevyriešenom

spore zďaleka nie sme sami. Napríklad podobné problémy majú českí editori pri textovej príprave rozprávok Boženy Němcovej a Karla Jaromíra Erbena. U nás je situácia o to ľahšia, že — znovu zdôrazňujeme — Dobšinský sa nechcel obracať na detského čitateľského konzumenta. Avšak ak sa bez jeho vôle jeho rozprávky dostali do širokého povedomia i ako detské čítanie, potom by sme snáď mali nájsť k týmto úpravám odvahu. A nielen odvahu k týmto, ale aj k zásahom do tých pasáží, ktoré nezapadajú do myšlienkového a citového sveta dnešného dieťaťa a narúšajú ho napríklad hrôzostrašnými scénami, o ktorých sme sa už zmienili.

Nemusíme ani vysvetľovať, že potom ešte v plnšej kráse sa pred nami a vlastne predovšetkým pred našimi deťmi a vnukmi objaví pravá podstata, pravá krása ľudovej rozprávky a jej trvalá hodnota. Hovorili sme síce teraz len o Pavlovi Dobšinskom, ale možno zovšeobecniť, a poukázať na oné trvalé hodnoty aj pri iných rozprávkových skladbách. Vyrastajú z ideovej koncepcie, ktorá je vlastne spoločná všetkým rozprávkam, takže po tejto stránke existuje iba rozprávka jediná: Všetky sa zakladajú na ideí dobra, vífaziaceho nad zlom, avšak nie nejakého abstraktného dobra, ale dobra stelesneného živými postavami, ktoré bojujú so silami zla a premáhajú ho, nech už majú tieto sily podobu akúkoľvek — draka, netvora, obra, strigy alebo nedobrého človeka. V tomto boji preukazuje hrdina svoje pozitívne vlastnosti, ktorými má byť človek i našej a práve našej spoločnosti vyzbrojený: statočnosťou, pracovitnosťou, obetavosťou, skromnosťou. Avšak, ako bolo povedané, to je základ. Celá konštrukcia vybájených svetov a krajov, kde sa rozprávkové udalosti odohrávajú, nesporne prispieva k rozvoju detskej fantázie, bez ktorej by potom v dospelom veku nebolo azda ani smelých tvorivých skutkov. Avšak základné myš-

lienky i farebné obrazy prehovárajú presvedčivo a získavajú myseľ a srdce len preto, že sa im dáva adekvátny tvar, že reč rozprávok je síce prostá, ale predsa básnická. A tak tieto tri komponenty vchádzajú do detského sveta, zapúšťajú v ňom korene a neraz v ňom zotrávajú po celý život.

V tomto svetle sa mi javí pravý zmysel ľudových rozprávok, tých, ktoré sú a v budúcnosti by aj mali byť určené deťom. Uviedla som, že o týchto rozprávkach budem hovoriť z hľadiska

svojho odboru, ale na jednej strane to vôbec nebolo všetko, lebo mnohé bolo možné iba naznačiť, bokom zostali rozborov konkrétnych textov a jednotlivých motívov, vyzdvihnutie reprezentatívnych vzoriek atď. Na druhej strane som sa však dotkla aj problémov, ktoré by mohli rozvádzať iní odborníci, napríklad psychológovia, jazykovedci či pedagógovia. Opakujem teda. Bola by som rada, keby moje úvahy aspoň čiastočne mohli prispieť k diskusii.

POZNÁMKY

- 1 Pozri — s odkazmi na ďalšiu literatúru — najmä Sborník statí a článkú O pohádkách. Uspořádal J. Červenka. Praha 1960; GUTTER, A.: Märchen und Märe. Psychologische Deutung und pädagogische Wertung. Solothurn (Schweiz) 1968; výber štúdií popredných európskych bádateľov Märchenforschung und Tiefenpsychologie. Herausgegeben von Wilhelm Laiblin. Darmstadt 1969.
- 2 Aktívnej účasti detí a dorastajúcej mládeže na vytváraní ústnych slovesných prejavov je venovaná monografia SIMONIDES, D.: Współczesny folklor słowny dzieci i nastolatków. Wrocław—Warszawa 1976.
- 3 PROPP, V. J.: Morfológia rozprávky. Bratislava 1971.
- 4 RUFUS, M.: Kniha rozprávok. Bratislava 1978.
- 5 Porov. LUŽÍK, R.: Pohádka a dětská duše. Praha 1944, najmä kapitola Z novějších hlasů o pohádce, s. 5—8.
- 6 Porov. komentár v štúdiu STEINITZ, V.: Lied und Märchen als Stimme des Volkes. Dtsch. Jb. Volkskde, 2, 1956, s. 26.
- 7 Námietky tohto druhu zhrnuje GUTTER, A.: c. d., s. 10—37, pričom ich problematickosť vyznačuje úvodzovkami v názvoch jednotlivých kapitol: „Das Märchen ist unwahr“ (s. 10—15), „Das Märchen weckt und fördert Grausamkeit“ (s. 15—18), „Das Märchen erregt Angst“ (s. 19—24), „Die Stiefmutter-Märchen sind ungerecht und schädlich“ (s. 24—31), „Viele Märchen verwunden die kindliche Seele“ (s. 31—37).
- 8 Porov. túto koncepciu detských rozprávok napr. u BARTOŠA, F.: Naše děti. Praha 1949, s. 36—46.
- 9 POLÍVKA, J.: Súpis slovenských rozprávok I. Turčiansky Sv. Martin 1923, s. 69.
- 10 DOBŠINSKÝ, P.: Úvahy o slovenských povestiach. Turčiansky Sv. Martin 1871, s. 9. Porov. aj POLÍVKA, J.: c. d., s. 135—136; MELICHERČÍK, A.: Pavol Dobšinský. Bratislava 1959, s. 149—150.
- 11 LEŠČÁK, M.: Tvorivý odkaz folkloristického diela Pavla Dobšinského. Slov. Národop., 26, 1978, s. 554.
- 12 Tamtiež, s. 557.
- 13 DOBŠINSKÝ, P.: Prostonárodné slovenské povesti I—III. Bratislava, po prvý raz 1958.

СКАЗКА И МИР РЕБЕНКА

Резюме

Так как в настоящее время подчеркивается необходимость интердисциплинарной кооперации при решении самых разных проблем, этот постулат не является новым и при изучении сказки. Уже долгое время этими исследованиями занимаются представители разных научных дисциплин: фольклористы и этнографы в целом, литературоведы, философы, социологи, психологи, психиатры, педагоги, историки, археологи и т. д. Особенную актуальность приобрело разностороннее объяснение сказки в настоящем, Международном году ребенка, поэтому автор выбрала темой своего доклада сказку на интердисциплинарной конференции, организованной в честь этого события. Для развертывания дискуссии она рассматривала сказку лишь с точки зрения своей фольклористической специализации, но в то же время касалась аспектов иных наук, в особенности философии, психологии и педагогики.

Автор подчеркивает в сказке две плоскости, которые однако на практике часто пересекаются, о именно сказку народную и сказку профессиональную. Но в дальнейшем она рассматривает только народную сказку, а в ней лишь сказку, предназначенную для детей. Упомянув о полемике, связанной со сказкой, она подробнее разбирает вопросы пригодности и не-

пригодности сказок, которые являются изменяющейся исторической категорией как на отдельных этапах общественной жизни, так и в отдельных фазах детского возраста. Она знакомит нас с возражениями против сказок и с другой стороны указывает на их позитивную ценность. Автор прослеживает процесс отхода сказки от широкой среды рассказчиков и превращения ее в домен детей, при этом на их уровне оказываются и произведения, которые по существу не предназначались для детей. В качестве примера автор приводит сборник классика словацкой сказки Павла Добшинского. В связи с этим фундаментальным собранием словацкого сказочного фольклора автор переходит к проблеме коммуникативности классических текстов в отношении современного детского читателя и высказывает мнение о том, что с перемещением сказок Добшинского в сферу детской литературы мы имеем право вносить в текст корректуры, в особенности в смысле устранения архаизмов. После обдуманых исправлений перед глазами детей еще ярче может выступить настоящая красота народной сказки — ее основные идеи и идеалы, красочные образы, ее язык, хотя по существу и простой, но поэтический.

DAS MÄRCHEN UND DIE WELT DES KINDES

Zusammenfassung

Wenn man gegenwärtig die Notwendigkeit einer interdisziplinären Zusammenarbeit bei der Erforschung verschiedener wissenschaftlicher Probleme betont, so ist diese Forderung beim Studium des Märchens nichts Neues. Schon längere Zeit befassen sich Vertreter verschiedener wissenschaftlicher Disziplinen mit seiner Erforschung: Folkloristen und Ethnographen in erster Linie, Literatur- und Sprachwissenschaftler, Philosophen, Soziologen, Psychologen,

Psychiater, Historiker, Archäologen u. a. Besonders aktuell erscheint die Forderung nach einer Erforschung des Märchens von verschiedenen Gesichtspunkten aus heuer, im Internationalen Jahr des Kindes. Deshalb wählte die Autorin das Märchen zum Thema ihres Beitrags auf der interdisziplinären Konferenz, die aus dem genannten Anlaß veranstaltet wurde. Mit der Absicht eine umfassende Diskussion anzuregen befaßte sie sich mit dem Märchen hauptsäch-

lich unter dem Aspekt ihrer folkloristischen Spezialisierung, doch streifte sie gleichzeitig auch Aspekte anderer wissenschaftlicher Disziplinen, besonders Probleme der Philosophie, der Psychologie und der Pädagogik.

Sie weist auf die zwei unterschiedlichen Gattungen des Märchens hin, die sich aber in der Praxis häufig miteinander vermischen, nämlich auf das Volks- und auf das Kunstmärchen. Bei ihren weiteren Ausführungen richtete die Autorin ihr Augenmerk besonders auf die Volksmärchen und unter ihnen wiederum nur auf die für Kinder bestimmte Märchen. Sie erwähnt die Polemiken über die Rolle des Märchens und untersucht die Frage der Eignung und der Ungeeignetheit der Märchen als einer historisch veränderlichen Kategorie, die sich sowohl in den einzelnen Etappen der gesellschaftlichen Entwicklung wie auch in den einzelnen Phasen des Kindesalters wandelt. Sie macht uns mit den verschiedenen Einwendungen bekannt, die gegen das Märchen erhoben wurden, und weist auf der anderen Seite auch auf seine positiven Werte hin. Dann untersucht sie den Prozeß, im Laufe dessen das Märchen im-

mer mehr aus dem Umkreis der Erzählungen für Erwachsene ausgeschieden und nach und nach zu einer Domäne der Kinder wird. Dabei geraten auch solche Kompositionen in den Gesichtskreis der Kinder, die ursprünglich gar nicht für sie bestimmt waren. Als Beispiel wird die Märchensammlung des Klassikers des slowakischen Märchens Pavol Dobšinský angeführt. Im Zusammenhang mit dieser umfassendsten Sammlung der slowakischen Volksmärchen kommt die Autorin auf die Frage der Kommunikativität der klassischen Märchentexte im Hinblick auf den heutigen kindlichen Leser zu sprechen. Sie vertritt die Ansicht, daß wir nach der Verschiebung der Märchen Dobšinskýs in die Sphäre der Kinderliteratur berechtigt sind, den ursprünglichen Text abzuändern, besonders um sprachliche Archaismen auszumerzen. Durch wohlüberlegte Abänderungen des Textes kann die wahre Schönheit des Volksmärchens, seine Grundideen und Ideale, seine farbenreichen Bilder, seine zwar schlichte, doch sehr dichterische Sprache in den Augen der Kinder noch deutlicher hervortreten.

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 27, 1979, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
PhDr. Božena FILOVÁ, CSc.

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., Igor Krišteľ, CSc., PhDr. Milan
Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,-; celoročné pred-
platné Kčs 80,-

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objed-
návky vrátane do zahraničia a predplatné
prijíma PNS — Ústredná expedícia a do-
voz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19
Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
академии Наук

Год издания 27, 1979, № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Акаде-
мии Наук

Редакторы Д-р Боžена Филова и Д-р І
Гаšпарикова

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Кле-
мова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Instituts
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 27, 1979 Nr. 4. Erscheint vier
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová

PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemen-
sova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute
of the Slovak Academy of Sciences

Volume 27, 1979, No. 4

Published quarterly by VEDA, the P
ublishing House of the Slovak Academy
of Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie
l'Académie slovaque des sciences

Année 27, 1979, No. 4

Parait quatre fois par an, Editions de
VEDA, maison d'édition de l'Académie slo-
vaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et

PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemen-
sova 19

Distributed in the socialist countries
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Br

slava, Czechoslovakia, Distributed in W
Germany and West Berlin by KUB

UND SAGNER, D-8000 München 34, P
fach 68, Bundesrepublik Deutschland.

all other countries, distribution rights
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Pe

dical Trade Amstediik 44 1007 HA

